

mahdollista tietää, kuinka paljon näkyjä on myöhemmin editoitu.

Kirjatuilla näyillä on yhteys eletyn elämän tapahtumiin, jopa vuosikymmeniä varhaisempiin hetkiin, mutta mielestäni niiden pohjalta ei voi sanoa, mitä Birgitta kulloinkin tunsi tai mielessään ajatteli. Lähteet eivät ole tunteiden ja tapahtumien objektiivinen kuvaus vaan säilyneet tekstit on valittu ja muokattu esittämään juuri niitä piirteitä Birgitasta, hänen kokemuksistaan ja pyhydestään, joita on tietoisesti haluttu tuoda esiin. Tätä retoriikan valinnan ja muokausprosessin vaikutusta olisi voinut teoksessa analysoida syvällisemmin.

Salmesvuori osoittaa, että joissakin kohdissa hagiografisten toposten vaikutus on ollut erityisen vahva, mutta useimmiten hän ei pureudu siihen, miten topokset ovat vaikuttaneet tekstien lopputulokseen. Teoksessa viitataan usein tekstikohdan hagiografiseen sävyyn, mikä olisi mielestäni kaivannut tarkempaa purkamista. Esimerkiksi sivulla 130 osoitetaan, että Birgitan nöyryyttä on korostettu kanonisatioprosessiin lisätyssä elämäkerrassa, mutta näyissä tällainen piirre ei korostu. Salmesvuori argumentoi – erinomaisesti – että tämä sopi paavillisen kuurian odotuksiin naispyhi-mykseen liitetyistä piirteistä. Asiaa ei kuitenkaan avata yksityiskohtaisesti, eikä kohdassa viitata suoraan tekstikohtiin. Näin terävä huomio jää vaille syvempää keskustelua. Lukijalle olisi myös voinut tarjota alkuperäisen latinankielisen version tärkeimmistä kohdista edes nooteissa, mikä olisi lisännyt argumentaation vakuuttavuutta.

Katson, että tiukempi tekstuaalisten elementtien purkaminen olisi syventänyt analyysiä myös historiallisesta Birgitasta. Tämä näkökulmaero osoittaa kuitenkin ennen kaikkea sen, kuinka monisyisiä, monipuolisia ja laajasta traditiosta huolimatta tyhjiin ammentamattomia tutkimuskohteita keskiaikaiset pyhi-mykset ja heihin liittyvät tekstit ovat.

Erilaisille näkökulmille ja tulkinnoille on tilaa. *Power and Sainthood* on selkeä, tarkka ja huolellinen teos, joka avaa tematiikkaa tuntevallekin uusia näkökulmia. Hyvillä mielin suositelen sitä kaikille sukupuolesta, valasta, pyhimyksistä tai keskiaikaisesta Ruotsista kiinnostuneille.

SARI KATAJALA-PELTOMAA, DOS.

JOUKO JOKISALO Euroopan radikaali oikeisto. Helsinki: Into 2016. 262 s.

Uudenlaiset puolueet saavat huomattavan kannatuksen ja nousevat valtaan Euroopan maissa. Yhdysvalloissa ennenkuulumaton populistit kilpailee presidentinvaalin finaalisissa. Mistä on kysymys?

Kansallissosialismin, fasismin ja antisemitismin historiaan erikoistunut Euroopan historian dosentti Jouko Jokisalo on vuosikymmenien mittaan tutkinut eurooppalaisen äärioikeiston dokumentteja ja seurannut äärioikeistosta tehtyä tutkimusta. Nyt hän tekee kunnianhimoisen ponnistuksen maanosamme monimuotoisen radikaalin oikeiston ymmärtämiseksi. Tu-loksena on yleistajuinen teos, jossa on myös pamfletin piirteitä. Jokisalo jakaa Euroopan radikaalin oikeiston kolmeen joukkoon: uusfasisteihin, uuteen oikeistoon/moderniin oikeistoradikalismiin ja oikeistopopulisteihin. Usein eroa ryhmittymien välillä on vaikea tehdä, ja ne saattavat myös muuttaa luonnetaan. Historioitsijana Jokisalo valottaa laajasti erilaisten oikeistoradikaalien aatteiden, erityisesti fasismin, olemusta ja historiaa.

Fasismia voi hänen mukaansa luonnehtia ”terroristiseksi herruusjärjestelmäksi”, jonka ydin on ”radikaali sosiaalidarwinismi, joka si-

säpolitiikassa merkitsee autoritarismia, militarismia ja johtajaperiaatteen dominanssia”, ulkopolitiikassa ”äärinationalismia, rasismia ja imperialismia”. Jokisalo toteaa, että fasismi pyrki maailmansotien välisenä aikana tarjoamaan vastuksen modernin teollis-kapitalistisen järjestelmän ongelmiin. Saksan joukkotyöttömyys ja sosiaalisen tukijärjestelmän romahtaminen 1920–1930-lukujen vaihteessa kypsyttivät työväestön hyväksymään natsit. Kansallissosialistinen diktatuuri näytti toisaalta myös yhteiskunnan taloudellis-poliittisesta eliitistä ainoalta mahdollisuudelta vakuuttaa tilanne ja turvata vallitsevat omaisuus- ja valtasuhteet.

Auschwitzin jälkeinen ”antifasistinen konsensus” ei Jokisalons mukaan antanut tilaa fasismille Euroopan demokraattisten valtioiden politiikassa. Näin oli asia 1970-luvulle asti. Konsensuksen murenemisen taustalla olivat joukkotyöttömyyden synty, kasvava syrjäytyminen ja sosiaalisten turvaverkkojen purkautuminen. 1990-luvulla tilaa uusfasismille tekivät Jokisalons mukaan muun muassa sosialismin romahdus, eriarvoisuuden kasvu, monikulttuuristuminen ja globalisaatio. Itä-Euroopassa alettiin sosialismin jälkeen jossain määrin palata vanhastaan tuttuun fasismiin. Antifasismi on entisissä sosialistimaissa huonossa huudossa, koska sosialismin kaudella antifasismia käytettiin poliittisena aseena esimerkiksi siten, että Berliinin muuri julistettiin ”antifasistiseksi suojamuuriksi”.

Kaikki oikeistoradikalismi ei silloin ole fasismia. Niin sanotun uuden oikeiston ideologiaan kuuluu Jokisalons mukaan seuraavaa: juutalais-kristillisen, liberalistisen ja marxilaisen tradition vastaisuus, etnopluralismi, nationalismi ja amerikkalais-vastaisuus. Uusi oikeisto vastustaa myös ekologian korostamista ja globalisaatiota. Etnopluralismissa puhe on siirtynyt ryhmien hierarkiasta ja eriarvoisuudesta niiden erilaisuuden korostamiseen.

Kolmas ryhmä on oikeistopopulistit, jossa homogeeninen ”kanssa” yhteisine arvoineen on puolustuksen keskiössä. Supistamalla sosiaaliset kysymykset etnisiksi oikeistopopulistit ovat tehneet maahanmuuttajista, erityisesti muslimeista, nykytilanteen syntipukkeja. Jokisaloon mukaan oikeistopopulistiset puolueet kannattivat aiemmin uusliberalismia, mutta vaihtoivat linjaa 1990-luvulla ja alkoivat uusliberalistista politiikkaa ja globalisaatiota kritikoimalla ja hyvinvointivaltiota puolustamalla houkuttella työväestöä ja köyhiä. Ne ovatkin saaneet huomattavan kannatuksen monessa muussakin maassa kuin Suomessa.

Jokisalo käy kiinnostavasti läpi Euroopan erilaisia oikeistoradikaaleja puolueita ja niiden iskulauseita ja ohjelmia. Uusfasistisina puolueina hän pitää ainakin Unkarin Jobbikia, Kreikan Kulista aamunkoittaa, Saksan NPD:tä ja Puolan KNP:tä. Uuden oikeiston/modernin oikeistoradikalismien ja oikeistopopulismien välistä rajaa näyttää olevan usein vaikeaa vetää. Jokisalo katsoo useiden suurten eurooppalaisten oikeistoradikaalien puolueiden siirtyneen kohti oikeistopopulismia. Itävallan FPÖ julisti populistis-rasistisesti vuoden 2006 vaaleissa: ”Wienistä ei saa tulla Istanbul” ja ”Länsimaat kristityille” (”Abendland in Christenhand”). Belgian Vlaams Belangilla on omalaatuinen näkemys belgialaisesta etnisestä hierarkiasta: ylinnä flaamin-kieliset flaamit, sitten hollantilaiset, buurit, ranskaa puhuvat flaamit, sitten muut eurooppalaiset, ja alinna ei-eurooppalaiset maahanmuuttajat. Norjan edistyspuoluetta, Tanskan kansanpuoluetta, ruotsidemokraatteja ja Suomen perussuomalaisia Jokisalo näyttää pitävän lähinnä oikeistopopulistisina, mutta esimerkiksi perussuomalaisen Jussi Halla-Aho sijoittuu eurooppalaisesti katsottuna jo radikaalimpaan kategoriaan.

Jokisalo valottaa asiantuntevasti uusfasismin ja jossain määrin myös

uuden oikeiston taustalla olevan antisemitismin aatehistoriaa. Modernin antisemitismin idut ovat hänen mukaansa länsimaiden uskonnollisperäisessä juutalaisvastaisuudessa. Saksalaisessa fasismissa juutalaiset olivat tärkeitä vihollisia: bolshevismi, kansainvälinen pääoma ja kaikki muutkin vastustettavat asiat niputettiin juutalaisuuteen. Antisemitismi elää yhä, mutta osittain sen paikan on ottanut muslimivastainen rasismi. Muslimien väitetään pyrkivän islamisoimaan lännen kaikki keinoin, jopa ”kehtojen sodalla”, vaikka syntyvyys laskee islamilais-sakin kulttuuripiirissä modernisaation myötä. Halla-ahon mukaan nykytaistelun rintamalinja kulkee ”islamin ja ihmiskunnan välillä”.

Mikä sitten tekee tilaa radikaalille oikeistolle eri muodoissaan? Jokisalo toteaa, että tutkimusten mukaan taloudellinen ahdinko ei välttämättä merkitse lisääntyvää altistumista radikaalin oikeiston näkemyksille. Tübingenin yliopistossa tehdyn tutkimuksen mukaan sosiaalisesti heikommissa asemassa olevilla nuorilla oli vähemmän rasistisia asenteita kuin paremmassa asemassa olevilla. Tutkimusten mukaan kolmella tekijällä on keskeistä merkitystä oikeistoradikalismien ajatusten edistämisessä. Ne ovat hyöty- ja kilpailuideologian työntyminen yhteiskunnan kaikille aloille, hyvinvointisovinismi ja kilpailuyhteiskunnan kehittyminen sosiaalidarwinistiseksi taistelukentäksi.

Ei siis niinkään köyhyys vaan kilpailu murtaa yhteiskunnasta solidaarisuuden, oikeudenmukaisuuden ja humaaniuden, ja tällöin pelastajaksi tarjoutuu oikeistoradikalismi. Suoritusten ja kilpailun ylenmääräinen korostuminen yhteiskunnassamme ei lupaa hyvää. Jokisalo muistuttaa, että jo 1970-luvulla todettiin suorituspainotteisen kasvatuksen johtavan siihen, että lapsista tuli aggressiivisempia, jännittyneempiä, vallanhaluisempia ja julmempia. Siinäkö kilpailuun uskovien yhteiskuntamme tulos?

Jokisaloon analyysi painottuu Länsi-Eurooppaan. Varsinkin Venäjä, mutta jossain määrin myös Itä-Eurooppa, jäävät sekä historian että nykyhetken tarkastelussa sivuun. Yhä jatkuvaa venäläis-neuvostoliittolais-venäläistä kolonialismia ei mainita, kun siirtomaavalloista puhutaan. Venäjän kehityksestä sotien välillä todetaan lyhyesti, että ”[b]olshevismien utopia muuttui stalinismiksi ja punaiseksi terroriksi”. Antisemitismia toisen maailmansodan jälkeisessä Neuvostoliitossa (ja esimerkiksi Puolassa) ei myöskään mainita. Itäisen Euroopan uudistuspyrkimysten loppuminen Prahan kevään murskaamiseen 1968 todetaan, mutta ei pohdita, miten vuosikymmenten neuvostomiehitys ja reaaliosialismi Itä-Euroopassa mahdollisesti valmistsivat tietä uusfasismille. Radikaalin oikeiston ajatuksia ei ylipäätään verrata tai suhteuteta radikaalin vasemmiston ajatuksiin. Äärioikeistolla ja äärivasemmistolla näyttäisi kuitenkin olevan muutakin yhteistä kuin autoritaarisuus.

Jokisaloon arvio erityisesti Venäjän nykyisten vallanpitäjien ideologiasta kiinnostaisi. Kuuluuko presidentti Putin puolueineen jossain mielessä radikaaliin oikeistoon? Huomattavan monet radikaalin oikeiston piirteet – kuten autoritaarisuus, nationalismi, perinteiset perhearvot ja amerikkalaisvastaisuus – selvästi luonnehtivat hänen puoluettaan. Jokisalo toteaa, että eurofasistit järjestivät vuonna 2006 Moskovassa kokouksen teemalla ”Valkoisen maailman tulevaisuus”. Tekeekö Putin todella vain taktisista syistä yhteistyötä eurooppalaisen äärioikeiston kanssa?

Kaiken kaikkiaan länsieurooppalaisten ja amerikkalaisten vastuu Euroopan ja koko maailman tulevaisuudesta korostuu Jokisaloon analyysissä. Valkoisen miehen taakka jälleen kerran? Eikö kuitenkin myös venäläisiltä voi odottaa jotakin, samoin Eurooppaan asettuvilta maahanmuuttajilta ja heidän lähtömaitaan? Miten maahanmuuttajat ja

heidän yhteisönsä voisivat vahvistaa toimijuuttaan ja ottaa entistä enemmän vastuuta ei vain omien radikaaliensa kurissapidosta vaan Euroopan asioista laajemminkin? Jopa ilman, että he odottaisivat tähän lupaa valtaapitävältä kantaväestöltä? Maahanmuuttajien piirissä onkin merkkejä uudentalaisista toimijoista, joiden itsevarmuus riittää myös itsekritiikkiin. Jokisalo mainitsee heistä turkkilais-saksalaisen feministin ja muslimiaktivistin Seyran Atesin. Tällaisia toimijoita on nousemassa esiin myös Suomessa, ja useat heistä ovat naisia.

Mikä on Euroopan tulevaisuus? Jokisalo katsoo Euroopan poliittisen tilanteen muistuttavan yhä enemmän Weimarin tasavallan loppuajkaa: "Aikamme neljä apokalyptista ratsastajaa – ekologinen kriisi, sodat, demokratian rapautuminen ja globaalin talouden epätasa-arvoiset rakenteet – ovat kylväneet tuhoa." Kestäkö eurooppalainen demokratia elintason laskua? Radikaali oikeisto on kasvattanut kannatustaan, kun ihmiset pelkäävät: "Hyvinvointisoviniismi, linnake-Eurooppa, rasismi ja energia- ja raaka-ainelähteiden sotilaallinen hallinta ovat uusfasismin avoin ja epäsuorasti koko radikaalin oikeiston tarjous ekologisen kriisin hallintaan..." Otammeko tämän tarjouksen vastaan?

Viimeisillä sivuilla Jokisalo ehdottaa korjaustoimiksi muun muassa markkinoiden säätelyä ja julkisen sektorin vahvistamista. Nämä kuulostavat tutuilta keinoilta. Hän täsmentää muutoksen edellyttävän uutta talousjärjestelmää, joka perustuu jollekin muulle kuin jatkuvalla taloudellisella kasvulla ja voiton maksimoinnille. Ihmisten perustarpeet on hänen mukaansa tyydytettävä, mutta fossiilisista polttoaineista on luovuttava ja kulutusta on olennaisesti vähennettävä. Demokratiaa on puolustettava, eriarvoisuutta vähennettävä ja tasausmekanismeja kehitettävä. Eikä käy laatuun, että ihmisoikeudet rajataan vain valkoiselle keski- ja työväenluo-

kalle. Kaiken perusedellytyksenä on rauhan säilyminen ja asevarustelun alasajo. Ei siis mitään valtavan uutta. Olisiko niin, että vanha keino on parempi kuin pussillinen uusia?

VESA HIRVONEN, DOS.

SERAFIM SEPPÄLÄ

Vaienneita ääniä: Kunnianosoitus kadonneelle kulttuurille. Helsinki: Kirjapa 2015. 378 s.

Suomi on siitä onnellisessa tilanteessa, että maassa on maailmanluokan armeniantuntija. Kyse on tietysti professori Serafim Seppälästä, joka aikaisemmin on julkaissut kaksi mainiota Armeniaa koskevaa kirjaa: *Araratista itään* (2007) sekä *Armenian kansanmurhan perintö* (2011). Uusi kirja on kunnianosoitus sille länsiarmenialaiselle kulttuurille, joka sai julman lopun sata vuotta sitten.

Armenialaiset ovat olleet syrjinnän, vainojen ja julmuuksien kohteina useita kertoja pitkän historian aikana. Sata vuotta sitten tapahtunut kansanmurha oli kuitenkin laadultaan jotain uutta. Kuten Seppälä osuvasti kirjoittaa (s. 10): "Onnistuneesti toteutetun kansanmurhan todellinen tragedia on kokonaisen elämänmuodon lopullinen pois pyyhkiminen kaikkine inhimillisine ja kulttuurillisine rikkauksineen. Kansanmurha on kulttuurin kuolema."

Armenialainen kansanmurha olikin "totaalinen menestys". Satayksi vuotta sitten Turkin väestöstä viidennes, jopa neljännes, oli kristittyjä. Tänäpä heidän määränsä on runsas promille. Suurin osa kirkoista, luostareista, kirkkojen ylläpitämistä kouluista ja muista laitoksista joko tuhottiin tai otettiin muuhun käyttöön. Entisten armenialaiskyläiden ja –kortteleiden asukkaat eivät yleensä

tiedä mitään paikkakuntansa pitkästä kristillisestä historiasta. Ei vain armenialaisia vaan myös kaikki heihin viittaava infrastruktuuri eliminoitiin tehokkaasti.

Armenialaisen kansan elämä kuitenkin jatkui, joskaan ei enää sen ikivanhoilla asuinalueilla. Elämä Istanbulissa, Ranskassa tai Yhdysvalloissa ei tietenkään voinut muotoutua samanlaiseksi kuin perinteisessä armenialaiskylässä. Sen omintakeinen kulttuuri kuoli vuonna 1915 yhdessä monien armenialaisten kanssa. Vain muisto elää. Seppälä kirjoittaa (s. 17): "Tuhon jälkeen muistaminen on ainoa asia, mitä kadonneiden kunniaksi on tehtävissä. Muisto on ainoa tapa ylläpitää sitä, mitä ei enää ole."

Seppälän hienossa kirjassa kohtaamme tämän kadonneen elämänmuodon. Kirja on kaunis kunnianosoitus kadonneelle kulttuurille. Ensimmäisessä osassa Seppälä kuvaa armenialaista elämää Turkissa ennen vuotta 1915. Saamme lukea armenialaisalueiden luonnosta, laulusta ja tanssista, elämäkumppanin löytämisestä, kirkollisista juhlista, armenialaisista pyhimyksistä, pyhiinvaelluksesta, miesten ja naisten välisistä suhteista, koulutuksesta ja paljosta muusta. Armenialaisen elämän "kolme pääväriä" olivat hengellisyys, yhteisöllisyys ja juhliminen. Elämää ei pilkottu hengelliseen ja maalliseen vaan hengellisyys oli mukana niin arkisessa askaroinnissa kuin juhlassakin.

Perinteinen armenialainen kyläelämä oli yhteisöllistä. Keskeinen perusyksikkö ei ollut kylä tai perhe vaan suku, ja yhdessä taloudessa saattoi elää viisikin sukupolvea. Tämä ei ole mitenkään ainutlaatuista, mutta monen muun kansan kohdalla tällainen yhteisöllisyys menetti merkityksensä jo aikaisemmin. Armenialaisten kohdalla se säilyi aina kansanmurhaan asti.

Kirjan toisessa osassa Seppälä kuvaa itse kansanmurhaa lähinnä useiden selviytyjien kertomusten kautta. tarinat ovat mielenkiintoisia, mutta välillä myös erittäin raastavia, jopa kestävättömiä.